

Een recente toekomstverkenning schetste drie perspectieven voor het Nederlandse hoger onderwijs. Ben Jongbloed en

Frans Kaiser gaan in op de vraag hoe de bekostigingsmethodiek er bij elk van die drie scenario's uit zou moeten zien.

Hoe bekostigen we het stelsel van de toekomst?

Antwoorden op de grote transformaties

Ben Jongbloed & Frans Kaiser

Universiteit Twente

E

en toekomstbestendig hogeronderwijsstelsel is essentieel om antwoord te kunnen geven op de trends en uitdagingen die zich voor Nederland aftekenen. De hoofddoelen voor het stelsel, zoals gesteld in de recente beleidsbrief¹ van de minister van

Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), zijn een gezond en sterk fundament, het ruimte geven aan divers talent en het vergroten van de maatschappelijke impact van hoger onderwijs en onderzoek.

Deze doelen betreffen de kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid van het stelsel. Om ze te realiseren zijn niet alleen voldoende investeringen in de volledige keten van het onderwijs nodig, maar ook een adequaat beleidsinstrumentarium dat onderwijsinstellingen en studenten stimuleert. Onderdeel daarvan is een goed geïnformeerde beleidsdialoog met een breed gedragen visie op het volledige onderwijsbestel. Deze zal zijn vertaling moeten hebben in – onder andere – een bekostiging die qua niveau, prikkels en aanverwante regels de universiteiten en hogescholen in de snel veranderende wereld in staat stelt om de drie hoofddoelen waar te maken.

Er heerst een breed gedragen gevoel dat het huidige stelsel van postsecundair onderwijs (middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs) en onderzoek niet robuust genoeg is voor de toekomst. Talloze reviews², Tweede Kamerdebatten, hervormingsvoorstellen en sterkte-zwakteanalyses wijzen op knelpunten en bedreigingen. Een SWOT-analyse (zie Tabel 1) toont de meestgenoemde sterktes en zwaktes in

het stelsel. Daarnaast moeten we bij het nadenken over de toekomst ook kijken naar trends in de omgeving van het stelsel – naar de kansen en de bedreigingen die zich zullen voordoen, en die zich nu ook al aandienen.

Eimers en collega's presenteren enkele voorstellen om het stelsel toekomstbestendiger te maken in de toekomstverkenning *Vandaag is het 2040*³. Deze verkenning, onderdeel van de vernieuwde⁴ beleidscyclus van OCW en gemaakt na een uitgebreide consultatie van het veld, bekijkt een aantal grote vraagstukken in samenhang en schetst drie verschillende toekomstbeelden voor het stelsel van postsecundair onderwijs in 2040. Elk van die drie toekomstbeelden heeft zijn eigen bekostigingsmethodiek, afhankelijk van en passend bij het waardenkader – de visie, het doel – dat

Er heerst een gevoel

dat het huidige stelsel

niet robuust genoeg is

voor de toekomst

Eén uitdaging is de flexibilisering van het leren: wat, hoe, waar en wanneer leren we?

vooropstaat. Op de vraag hoe die bekostiging eruit zou moeten zien komen we later terug. Eerst de trends: de transformaties.

Grote gevolgen

De toekomstverkenning bevat een uitgebreide beschrijving van trends (megatrends) en vraagstukken waar beroepsonderwijs, hoger onderwijs en wetenschap voor staan – nu al, maar nog sterker in de toekomst. We pakken er drie trends uit (zie Tabel 2).

Deze transformaties creëren onzekerheden en nieuwe uitdagingen. De stakeholderconsultaties in de toekomstverkenning wijzen op de noodzaak om geïndividualiseerde leerwegen en transdisciplinair leren te bevorderen, over de grenzen van mbo (middelbaar beroepsonderwijs), hbo (hoger beroepsonderwijs) en wetenschappelijk onderwijs heen. Wat betreft kennisontwikkeling vervagen de grenzen tussen toegepast, fundamenteel en praktijkgedreven onderzoek. Dit heeft implicaties voor ons binaire hogeronderwijssysteem.⁶ Het vraagt om innovaties in onderwijs en onderzoek, wellicht zelfs om een nieuw, meer geïntegreerd systeem van onderwijs en onderzoek. Een systeem met meer en gemakkelijkere overgangen.⁷ De vraag naar antwoorden op de grote maatschappelijke uitdagingen (de Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties) heeft er reeds toe geleid dat sommige landen, universiteiten en onderzoekfondsen experimenteren met nieuwe vormen van organisatie en bekostiging van transdisciplinair onderzoek. Een veelgenoemde uitdaging is de flexibilisering van het leren en onderwijs: wat, hoe, waar en wanneer leren we? Dit is een uitdaging omdat de diversiteit onder lerenden en de internationale mobiliteit sterk zijn gegroeid. Modularisering van onderwijs en het gebruik van ondersteunende technologieën kunnen helpen de vereiste flexibilisering vorm te geven. Bovendien verwachten de samenleving en

Sterktes (intern)	Zwaktes (intern)
<ul style="list-style-type: none"> • Open toegang • Kwaliteit onderwijs over volle breedte • Diversiteit van programma-aanbod • Internationale mobiliteit van studenten en personeel • Onderzoek- en ict-infrastructuur • Wetenschappelijke productiviteit en kwaliteit • Evaluatiecultuur in onderwijs en onderzoek • Professionalisering van docenten • Success rate EU-onderzoekprogramma's • Erkennen & Waarderen-beleid 	<ul style="list-style-type: none"> • Deelname kansarme groepen • Populariteit opleidingen voor lerarenberoepen, zorg en techniek • Deelname aan een leven lang ontwikkelen en deeltijdonderwijs • Werkdruk personeel • Aanvraagdruk in onderzoekcompetities • Mentale gezondheid studenten • Overgangen en doorstroom tussen subsectoren in onderwijs • Bekostiging: zero sum, verdeling afhankelijk van keuzes studenten • Budgetten praktijkgericht onderzoek in hbo • Associate degrees, korte graden en professionele PhD's onderontwikkeld
Bedreigingen (extern)	Kansen (extern)
<ul style="list-style-type: none"> • Demografische krimp/vergrijzing • Verschillen tussen regio's (bevolking; economische activiteit) • Migranten-/vluchtelingenstromen • Polarisatie in samenleving • Geopolitieke verschuivingen • Macht van big tech • Academische vrijheid in gedrang • Bescherming strategische kennis 	<ul style="list-style-type: none"> • Open, internationaal verbonden economie • Open innovatie; open science • Duurzaamheidstransities; mission economy • Technologische readiness • Grotere rol Europa • Vraag naar bij-/omscholing vanuit bedrijfsleven • Regionale kennisclusters/hotspots • Microcredentials

Tabel 1 SWOT-analyse van het Nederlandse hoger onderwijs, gebaseerd op de toekomstverkenning van Eimers et al. (2023)

1. Technologische transformaties	2. Demografische en sociale transformaties	3. Transformaties in arbeidspatronen
<ul style="list-style-type: none"> • Automatisering • Integratie van AI • Baanpolarisatie⁸ 	<ul style="list-style-type: none"> • Vergrijzing • Verstedelijking • Migratie 	<ul style="list-style-type: none"> • Flexibel werk en werk op afstand • Nieuwe werkarrangementen en arbeidscontracten

Tabel 2 Drie grote transformaties

de arbeidsmarkt dat mensen zich continu aanpassen en zich een leven lang ontwikkelen (LLO). Hoe je dit faciliteert en financiert is een grote uitdaging; een waaraan Nederland nog weinig gehoor heeft gegeven, zoals blijkt uit de toekomstverkenning.

De uitdagingen vragen om een heroverweging van het sociale contract: de afspraken en verwachtingen van burgers en overheid over elkaars belangen en rollen op het gebied van onderwijs en onderzoek. Dat sociale contract bestaat inmiddels uit een veelheid van instituties en beleidsinstrumenten die in de loop der jaren op elkaar zijn gestapeld en zijn geëvolueerd tot een complex geheel. Dit heeft geleid tot een wankel evenwicht tussen private en maatschappelijke partijen en hun belangen. De toekomstverkenning wijst op de noodzaak om ons opnieuw te bezinnen op dit sociale contract, met een duidelijke visie op de governance van het hogeronderwijssysteem, inclusief de bekostiging en studiefinanciering.

Besturen op afstand

In het huidige stelsel bekostigt de Nederlandse overheid het hoger onderwijs zowel via de student als via de instelling. In de relatie met de instellingen geldt grotendeels nog het HOAK⁸-adagium van besturen op afstand: de rijksbijdrage voor onderwijs en onderzoek per instelling is een lumpsum, en de instelling is vrij die naar eigen inzicht in te zetten voor onderwijs en onderzoek. Deze basisbekostiging bestaat uit een variabel deel (gebaseerd op studentenaantallen en diploma's, inclusief PhD's) en een vast, instellingsspecifiek deel (de vaste voet). Het variabele deel volgt uit een rekenregel (formule): prijs maal volume. Hoe hoger het volume (inschrijvingen en diploma's), hoe hoger het budget. Daarnaast brengt een prijsparameter kostenverschillen tussen opleidingen tot uiting.⁹ De meeste landen om ons heen hanteren een dergelijke vorm van formulebekostiging voor het verdelen van de basisbekostiging.¹⁰ Het Nederlandse model bezit (ook net als veel andere landen) een nulsomaard: het totaal beschikbare budget (het macrokader) staat vast; wat de ene instelling er in budget op vooruitgaat, gaat ten koste van de andere instellingen. Dit nulsomkarakter knelt als instellingen het gevoel hebben dat het macrobudget niet voldoende meestijgt met prijsstijgingen, met onderwijstaken (het aantal ingeschreven studenten) of met de onderzoekambities van Nederland.

Er leven nog meer zorgen over de formule en de prikkels die ze oproept. Dat de formule instellingen beloont op basis van ingeschreven studenten zou hen ertoe aanzetten zo veel mogelijk studenten aan te trekken om hun budget veilig te stellen of te verhogen. Het zou concurrentie in de hand werken. Ook bestaat er, al dan niet terecht, zorg over

het prestatiegedreven karakter van de bekostigingsformule. Als diploma's meetellen voor de rijksbijdrage, zou dit immers ongewenst gedrag kunnen oproepen (kwantiteit boven kwaliteit, *cherry picking*). Bovendien ligt een prestatieprikkel besloten in het gegeven dat alleen inschrijvingen binnen de normatieve opleidingsduur meetellen voor de rijksbijdrage. Dit gaat knellen als instellingen een 'moeilijke' studentenpopulatie hebben en toch breed toegankelijk willen blijven.

In Nederland wordt (net als in andere landen) de formulebekostiging gecombineerd met een sterk historisch bepaald budget per instelling. De onderbouwing van de vaste voet per instelling gaat terug tot de jaren tachtig.¹¹ In de loop der jaren zijn deze bedragen incidenteel bijgesteld in verband met voorzieningen die een instelling in stand dient te houden (bijvoorbeeld kwetsbare opleidingen), of zijn bedragen toegevoegd in het kader van sectorplannen (zoals het sectorplan bèta en techniek), of beurzen en prijzen. Zo hebben beleidsmakers regelmatig nieuwe onderdelen voor specifieke bestemmingen aan de vaste voeten toegevoegd en daarmee nieuwe bekostigingsprikkels gegeven, met als gevolg dat de complexiteit van de bekostiging is toegenomen en het lumpsumkarakter van de basisbekostiging danig is beperkt. De lumpsum krijgt steeds meer het karakter van een verzameling subsidiepotjes. Daarmee zijn de effecten van beleid steeds onvoorspelbaarder en is het wankel evenwicht tussen overheid en instellingen verstoord.¹²

Een nieuwe methodiek

Het is, kortom, tijd om de prikkels en vaste voeten in de formulebekostiging aan een heroverweging te onderwerpen en met het oog op de toekomst een nieuwe bekostigingsmethodiek te ontwerpen. Tabel 3 biedt een palet van verschillende methodieken en geeft voorbeelden van landen waar deze in gebruik zijn.

Formulebekostiging is alom in gebruik, mede omdat het een transparante aanpak biedt. Als alternatief – of als aanvulling op de formule – is in een aantal landen een vorm

De lumpsum krijgt

steeds meer het

karakter van een

reeks subsidiepotjes

Financiering

van dialooggestuurde bekostiging in gebruik. Instelling en overheid (ministerie, Funding Council, Education Authority) onderhandelen over de te realiseren ambities voor de toekomst en komen een budget overeen voor een meerjarige periode. Deze prestatieafspraken⁴³ kan gaan over het aantal beschikbare studieplaatsen voor binnen- en buitenlandse studenten (capaciteitsbekostiging), maar ook over andere (kwantitatieve en kwalitatieve) doelstellingen.

In Oostenrijk is de gehele formulebekostiging ingebed in een systeem van driejarige prestatieafspraken

(*Zielvereinbarungen*), inclusief afspraken over de instroom- (capaciteit) per instelling. De prestatieafspraken komen daar niet boven op de formulebekostiging zoals in andere landen (en eerder in Nederland). Wat betreft dialooggestuurde bekostiging bestaan er dus grote verschillen tussen landen: verschillen qua regelgeving, inhoud, gehanteerde indicatoren, ruimte voor eigen instellingsdoelen en – vooral – de mate waarin afspraken zijn gekoppeld aan geld.

In de praktijk is er veelal sprake van een mix van bekostigingsmethodieken, afhankelijk van traditie en vooral ook

Model	Omschrijving	Buitenlandse voorbeelden
Formulebekostiging	Bekostiging afhankelijk van de waarden die de instelling laat zien op een aantal indicatoren. Via indicatoren en parameters zijn de gewenste beleidsdoelen van de overheid tot uitdrukking gebracht. Parameters (en vaste voeten) kunnen specifieke kenmerken en/of kostenverschillen tussen instellingen en disciplines weerspiegelen.	Vrijwel alle landen
Op studiepunten gebaseerde formulebekostiging	(Formule)bekostiging die is gebaseerd op door studenten opgenomen en/of succesvol afgeronde (in studiepunten uitgedrukte) studieonderdelen.	Denemarken, Noorwegen, Vlaanderen, Zweden
Dialooggestuurde bekostiging (prestatieafspraken/missiebekostiging/profielbekostiging)	Bekostiging van onderwijs en onderzoek die afhankelijk is van de eigen doelstellingen die de instelling wil realiseren binnen landelijke kaders en aansluitend bij het instellingsprofiel dat in lijn ligt met de instellingsstrategie.	Denemarken, Finland, Ierland, Oostenrijk, Duitsland, Noorwegen, Ontario (Canada), Australië
Capaciteitsbekostiging	Bekostiging op basis van onderhandeling over een capaciteit die de instelling naar verwachting nodig heeft of in stand zal houden om onderwijs aan te bieden en/of onderzoek uit te voeren gedurende een bepaalde periode (bijvoorbeeld capaciteit in termen van het aantal publiek bekostigde studieplaatsen).	Zweden, Finland, Oostenrijk
Vraagfinanciering (financiering met vouchers of individuele leerrechten)	Bekostiging waarbij publieke middelen deels via de student naar de instelling vloeien. De student bezit vouchers of een individuele leerrekening (<i>individual learning account</i>) om deelname aan (delen van) opleidingen bij erkende (publieke, private) onderwijsinstellingen in te kopen.	Singapore
Competitieve middelen (tweede geldstroom)	Instellingen concurreren om middelen voor specifieke doelen (excellentiemiddelen, onderzoeksfondsen, vernieuwingsmiddelen).	Vrijwel alle landen

Tabel 3 Methodieken van bekostiging (bron: Jongbloed et al., 2023)

	Werk, economische ontwikkeling en innovatie	Grote maatschappelijke vraagstukken	Ontplooiing van individueel talent
Rol overheid	Sturend op arbeidsmarktrelevantie van opleidingsaanbod (via regioorganen) en bijdrage aan economische kracht van Nederland (se regio's)	Sturend op brede maatschappelijke bijdrage van opleidingen en samenwerking binnen regio en nationale kaders (sectorplannen)	Grote individuele vrijheid voor instellingen en studenten; overheid bewaakt kwaliteit en toegankelijkheid
Bekostiging onderwijs	Meerjarige afspraken overheid en instelling over aantal studieplaatsen, via capaciteitsbekostiging	Dialooggestuurde, stabiele missiebekostiging via een hogeronderwijsautoriteit	Studenten verzilveren vouchers bij (publieke en private) onderwijsaanbieders (vraagfinanciering)
Leven lang ontwikkelen (LLO)	Flexibel LLO-stelsel: skillsgericht, modulair ingericht, specifiek voor tekortsectoren	Laagdrempelig, via financiële stimulansen en persoonlijke begeleiding	Vouchers breed inzetbaar voor zelfontplooiing
Bekostiging onderzoek	Nadruk op innovatie, praktijkgerichte en strategische onderzoeksthema's	Nadruk op duurzaamheidstransities en (trans-)disciplinaire samenwerking, via missiebekostiging	Ruim budget (fondsen, premies) voor ongebonden (bottom-up) onderzoek, los van onderwijsbekostiging

Tabel 4 Drie stelselperspectieven

Financiering

van de sturingsfilosofie die in gebruik is. Verder ontvangen onderwijsinstellingen naast basisbekostiging aanvullende middelen uit competitieve bronnen als tweede geldstroom en van studenten (uit collegegelden).

Drie perspectieven

De keuze van de methodiek van bekostiging, de omvang ervan ten opzichte van andere (competitieve) geldstromen en de in te bouwen prikkels vormen een belangrijk beleidsthema, zo ook in de toekomstverkenning. Keuzes rond de bekostiging hangen sterk samen met opvattingen over de (gewenste, dan wel waarschijnlijke) toekomst en de rol die de overheid op zich zou moeten nemen bij de aansturing ('governance') van het hogeronderwijsstelsel. Die rol is onderdeel van het sociale contract en de waarden en doelen die daarin centraal staan. Toegankelijkheid en sociale gelijkheid zullen daarbij kernwaarden blijven, zo leerde de toekomstverkenning, maar we zien dat internationale mobiliteit, migratie, vergrijzing en arbeidsmarktbehoeften de studentenpopulatie diverser maken en dat een leven lang ontwikkelen en flexibilisering nieuwe manieren vereisen om toegankelijkheid, kwaliteit en doelmatigheid te garanderen.

De toekomstverkenning presenteert drie stelselperspectieven (zie Tabel 4 op de vorige pagina): drie denkbare keuzes voor de inrichting van het stelsel van de toekomst. De perspectieven geven elk op hun eigen manier een antwoord op de grote transformaties (Tabel 2) die op ons afkomen. Elk perspectief stelt andere waarden en doelen centraal: 1) werk, economische ontwikkeling en innovatie, 2) de grote maatschappelijke vraagstukken (de brede welvaart) en 3) het ontplooiën van de individuele talenten van studenten en (docent-)onderzoekers.

Bij elk van de drie perspectieven is de rol van de overheid – en de inrichting van de bekostiging – anders (Tabel 3). Stelt de overheid zich op afstand van onderwijs en onderzoek op en kent ze de instellingen grote autonomie en eigen verantwoordelijkheden toe? Of wil ze actief sturen in de doelen en inzet van instellingen en daaraan middelen (lees: bekostiging) verbinden?

In het eerste perspectief staat de arbeidsmarkt centraal en adviseert een regieorgaan over de opleidingscapaciteit die (via formules/tarieven) wordt gekoppeld aan een budget voor een aantal jaren. Selectie en numeri fixi voorkomen dat universiteiten geprikkeld worden om meer studenten in te schrijven en het hbo wordt gezien als opstap naar een universitaire opleiding.¹⁴ Beroepsgerichte hbo-opleidingen krijgen een hoognodige kwaliteitsimpuls. Het hbo richt zich (in nauw overleg met het mbo en het regionale bedrijfsleven) sterk op de regio met opleidingen en praktijkgericht onderzoek. Vanwege maatschappelijk transformaties zullen hbo-opleidingen een sterkere onderzoekscomponent moeten bezitten om aantrekkelijker te worden voor

studenten. Ze ontvangen daartoe naast hun studentafhankelijke bekostiging een regiobekostiging: een vorm van missiebekostiging waarin afspraken over samenwerking in de regio centraal staan. Het profiel van de universiteiten is meer nationaal en internationaal; hun onderzoek is strategisch van aard en bekostiging is gekoppeld aan hun specifieke profiel.

Dit perspectief staat in contrast met het derde perspectief ('talent centraal'), waarin de student de regie heeft en sterk bepaalt waar de onderwijsbekostiging neerslaat. Er is sprake van vraagfinanciering. Onderzoekbekostiging is losgekoppeld van het onderwijs en bestaat uit een mix van capaciteitsfinanciering (voor gespecialiseerde instituten met voldoende schaal), cofinanciering van extern verkregen fondsen en een tweede geldstroom. In dit perspectief is er veel meer sprake van concurrentie tussen instellingen. In het tweede perspectief heeft de landelijke overheid een belangrijke faciliterende rol om de Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen aan te jagen. Samenwerking, inclusiviteit en sociaal welzijn staan centraal. De hogeronderwijsinstellingen werken onderling nauw samen, ook met maatschappelijke partners, om mensen brede ontwikkelmogelijkheden te bieden. Een breed, collegegeldvrij, gezamenlijk door universiteiten en hogescholen ingericht eerste oriëntatiejaar in het hoger onderwijs zou hierbij passen. In missiebudgetten zijn afspraken opgenomen over de kwantitatieve en kwalitatieve doelstellingen die passen bij het profiel van de instelling en de taakverdeling met andere instellingen die ze in nationale (sector)plannen en regionaal verband zijn overeengekomen. Naast eerste geldstroom-missiebekostiging voor onderzoek is er een tweede geldstroom die sterk op maatschappelijke vraagstukken is gericht. Een hogeronderwijsautoriteit heeft als intermediair een coördinerende rol en ziet toe op de keuzes van instellingsprofielen.

Keuzes nodig

Bekostiging speelt in elk van de drie stelselperspectieven een belangrijke sturende rol. De rol verschilt al naargelang

**Internationale mobiliteit,
migratie en vergrijzing
leiden tot een diversere
studentenpopulatie**

We kunnen niet twee, laat staan drie vliegen in één klap slaan

wie er aan het roer staat – welke visie op het systeem dominant is. Wat dat betreft verschillen de drie geschetste stelselperspectieven sterk van elkaar. Waar het ene de arbeidsmarkt een sturende rol geeft, is in het andere de overheid belangrijk als bewaker van inclusiviteit en duurzaamheid.

Dit toont aan dat er sprake is van belangrijke sturingsdilemma's bij de bekostiging.¹⁵ Er zijn keuzes nodig; de spanningen tussen de centrale waarden bij de perspectieven kun je niet met een magische formule – zeg, een bekostigingsformule – oplossen. We kunnen niet twee, laat staan drie vliegen in één klap slaan. In het verleden heeft de overheid dit wel geprobeerd door extra prikkels of subsidies aan het systeem toe te voegen. Maar die extra prikkels verkleinen de transparantie van het model, compliceren de dialoog tussen instelling en beleidsmaker, en kunnen de balans tussen overheid, instelling, arbeidsmarkt en student verstoren.

Het ontwerp van het bekostigingsmodel van de toekomst is sterk afhankelijk van politiek-economische opvattingen (over prestatiebekostiging, selectie et cetera) en SWOT-analyses zoals in Tabel 1. Daarbij komt de drieslag *Sense* (richting en rationaliteit), *Simplicity* en *Stability* (stabiliteit, ook in de zin van betrouwbaarheid) regelmatig bovendien als aanbeveling voor modelontwerpers.¹⁶ Vertaald naar bekostigingsmodellen betekent dit het volgende:

1. Hanteer duidelijke prikkels en grondslagen in de formulebekostiging (beloon bijvoorbeeld behaalde studiepunten voor de onderwijsbekostiging).
2. Voorkom dat je allerlei potjes en prikkels aan de vaste voet of formules toevoegt (dus bewaak het lumpsumkarakter).
3. Verstrek meerjarige bekostiging na een dialoog tussen instelling en overheid over de te realiseren doelen (qua capaciteit, kwaliteit, instellingsprofiel en bijdrage aan maatschappelijke doelstellingen).

Deze drie ontwerpcriteria vergen uiteraard nadere uitwerking, waarbij je vooral bij dialooggestuurde bekostiging een overbelasting qua ambities en verantwoordingslast moet voorkomen. De toekomstverkenning biedt een interessante aanzet voor het denken over de inrichting van ons

(bekostigings)stelsel. Deze verkenning¹⁷ biedt bovendien inspirerende lessen uit het buitenland (Oostenrijk en Denemarken: afsprakenbudgetten; Zweden en Oostenrijk: capaciteitsbekostiging; Ierland en Noorwegen: een meer geïntegreerd onderwijsstelsel; Vlaanderen en Denemarken: studiepuntbekostiging). Laten we deze suggesties ter harte nemen bij het nadenken over de vraag: hoe verder richting 2040?

Ben Jongbloed & Frans Kaiser

zijn onderzoekers bij de sectie KiTeS (Knowledge, Transformation & Society), ontstaan uit een fusie tussen CHEPS (Center for Higher Education Policy Studies) en STEPS (Science, Technology & Policy Studies), aan de Universiteit Twente

Noten

- 1 Ministerie van OCW, Beleidsbrief Hoger Onderwijs en Wetenschap (17 juni 2022). Kenmerk 33080266.
- 2 Onder andere: AWTI (2019), *Het stelsel op scherp gezet*; UNL (2023), *Kiezen voor kwaliteit in 2040*; en Commissie Positionering Hoger Beroepsonderwijs (2022), *Focus op professie*.
- 3 Eimers et al. (2023), *Vandaag is het 2040. Toekomstverkenning voor het middelbaar beroepsonderwijs, hoger onderwijs en wetenschap*. KBA Nijmegen. Deze verkenning is gemaakt door een consortium van vijf onderzoeksbureaus: KBA Nijmegen, Andersson Elffers Felix (AEF), Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS), Kohnstamm Instituut en ResearchNed.
- 4 Zie beleidsbrief. Vroeger kondigde de minister zijn beleidsvoornemens aan in de Strategische agenda, als onderdeel van de HOOP-cyclus. Een ander, nieuw onderdeel van de vernieuwde beleidscyclus is de *Stelselrapportage hoger onderwijs*, die evidencebased terugblik op wat er in de afgelopen jaren is bereikt qua beleidsdoelen.
- 5 Het verschijnsel dat er minder middenklasse- en meer laag- en hoogbetaalde banen komen.
- 6 Zie ook: Leijnse, F. (2022), 'De crisis van het Nederlandse hoger onderwijs', *Thema* 2022-5, p. 34-43.
- 7 Voorbeelden van dergelijke onderwijssystemen zijn onder meer te vinden (of in gang gezet) in Ierland en Noorwegen. (Zie toekomstverkenning-rapportage, deel 2).
- 8 HOAK staat voor hoger onderwijs, autonomie en kwaliteit.
- 9 Er bestaan drie bekostigingsniveaus voor respectievelijk alfa/gamma, bèta/techniek/landbouw en medisch.
- 10 Zie voor een overzicht van de bekostigingsarrangementen in de lidstaten van de EU: Jongbloed, B. et al. (2023), *Study on the state and effectiveness of national funding systems of higher education to support the European Universities Initiative*. (Vol. 1 en 2). Brussel: Europese Commissie.
- 11 De vaste voet werd destijds gebaseerd op een nullast per faculteit voor elke universiteit in verband met vaste kosten voor onderzoekinfrastructuur, huisvesting en personeel.
- 12 Een voorbeeld is de toevoeging in 2023 van 300 euro miljoen voor starters- en stimuleringsbeurzen aan de lumpsum om wetenschappers (universitair (hoofd-) docenten) meer rust en ruimte te geven (en vooral de aanvraagdruk te beperken).
- 13 Nederland kende, mede in antwoord op de aanbevelingen van de commissie-Veerman (2020), gedurende de periode 2012-2015 een experiment met prestatieafspraken. Zie Jongbloed et al., 'Het experiment prestatieafspraken: Een terugblik', *Thema* 2022-5. Zie ook de bijdrage van Paul Flach aan deze editie van *Thema*.
- 14 Zie ook: *Focus op professie*. Rapport Commissie Positionering Hoger Beroepsonderwijs (2022). Den Haag: Vereniging Hogescholen.
- 15 Zie onder meer hoofdstuk 2 van: Kwikkers, P., Jongbloed, B., Gerritsen, C. e.a. (2009), *Geldstromen en beleidsruimte*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- 16 *Ibid.*, p. 37 ev.
- 17 Zie (vooral) deel 2 (Verdieping en bijlagen) van Eimers et al. (2023), *Vandaag is het 2040. Toekomstverkenning voor het middelbaar beroepsonderwijs, hoger onderwijs en wetenschap*. KBA Nijmegen.